

ԱՄԵՆԱՊԱՏԻՒ Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ

ԸՆՏՐԵԱԼ ՊԱՏՐԻԱՐՔ ԵՐՈՒՍԱՂԷՍԻ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ Ս. ԱԹՈՌՈՅՍ

(ԿԵՆՍԱԳՐԱԿԱՆ)

Նիլիէ Արքեպս. Տերտերեան ծնած է 1910ին, Վասպուրական աշխարհի Ռաշունաց գաւառի Կայնիմիւրան գիւղը, երեք ժամ միայն հեռու Նարեկայ Վանքէն, նախկին անունով Նդիազար: Միջուած է տեղւոյն Ս. Սարգիս եկեղեցւոյն մէջ, որդի գիւղապետ Դաւթի եւ Աղաւնիի:

1915ին, կը գաղթէ իր ծնողացը հետ Պարսկաստան. Վասպուրականի՝ հայ կամաւորներու եւ ռուսաց ձեռնով առնուելէն վերջ նորէն կը դառնայ Վան, եւ ապա, ռուսական բանակի նահանջի տեսն վերսին մեկնելով, կը հասնի մինչեւ Պազուկա Միջագետքի: Նախ հոն, յետոյ Նահր էլ Սմարի գաղթականներն մեջ կ'ընդունուի որբանոցի վարժարանը, ուր մինչեւ 1922 կը հետեւի դպրոցական ուսմանը պատրմբացի:

1922ին, երբ Հայ Բարեգործական Ընդհ. Միութեան բարեարարութեամբ բազմահարիւր հայ որբեր Միջագետքէն կը բերուին Սրուսաղիւմ, անոնց հետ էր նաեւ ինքը, որ երկու տարի եւս Սուրբ Քալափի Բարեգործականի Արարատեան Որբանոցին աշակերտելի վերջ, 1924ին կ'ընդունուի Ս. Աթոռոյս Ժառանգաւորաց Վարժարանը: Նախ Մեսրոպ Մբազանի եւ ապա Կիւրեղ Վարդապետի տեսչութեան օրով, ուր տարիներու ընթացքին, կարգ ըստ կարգէ կ'աշակերտի Հոգեւոյն Դուրեան Մբազան Պատրիարքի, Բարդիւն եւ Աղաւնունի Մբազաններու, Հայր Պրինսիպի, Մխալեանի եւ վերջին տարին Թորգոմ Պատրիարքի: Վարժարանի ընթացքը կ'աւարտէ յաջողութեամբ: Իբրեւ աւարտական քննութեան նիւթ իրեն կը տրուին Լամբրոնացիի Հոգեպալստեան Ներբողը եւ Գրիգոր Տղայի Թուղթը առ Տուսեդդիին գրուած:

Սարկաւազութեան ձեռնադրութիւնը կ'ընդունի Դուրեան Պատրիարքէն 1928ին, իսկ վարդապետականը՝ Թորգոմ Պատրիարքէն, 1932ին: 1933-36 գաւազանակիր եւ անձնական քարտուղարի պատճեններ կը վարէ Թորգոմ Պատրիարքին ժողով եւ իրեն կ'ընկերանայ ներառյալ իր եղբայրոյն ընթացքին: 1937ին կը հրաւիրուի Տեսուչ Ժառանգ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի, եւ կը վարէ սոյն պատճենը մինչեւ 1945, Կիւրեղ Պատրիարքի ընտրութիւնը:

Գորոցի Տեսչութեան եղանակն ի յայտ Կիսի գային իր ճարտար վարուելակերպի ու վարչագիտութեան ձիրքերը: Ուր տարիներ կառավարեց Վարժարանը իր բարի սթեյն ազդեցութեամբ եւ իր հոգիի փայտութեամբը: Նիլիէ Մբազանը այդ օրերուն՝ յայտ ուսանողութեան եւ ժողովուրդին, հմայիչ եւ առիւնեղով եւ ամենեւնի ազդեցիկը Միաբանութեան երիտասարդ վարդապետներուն:

Իր տեսչութեան եղանակն, Վարժարանը պատրաստեց աւելի քան քսան հոգեւորականներ, սարկաւազ ու վարդապետ, որոնց մեծ մասը Կիսիի հեռանալին յետոյ, 1943ի Վանի տագնապին հետեւանալով: Վանի իշխանութեան եւ կարգ ու սարքին դէմ յարուցուած այդ պայքարի գլխաւոր դերակատարներէն մին կը հանդիսանար ինքը, արդիւն ըլլալով կարգ մը բախտախնդիրներու, որոնք ոտնակոխ ընել կ'ուզէին կանոն ու կարգը այս նուիրական Հաստատութեան ներս:

Իր դպրոցի տեսչութեան՝ առաջին տարիներուն, շնորհիւ Թորգոմ Պատրիարքի, Շահան Պրապիւրեանի, Օսկանի եւ ուրիշներու, Ժառանգաւորաց Վարժարանն ու Ընծայարանը կրթական նշմարիտ վաւարանի մը Կիսի վերածուեալ, ազգային ու կրօնական յաւաքանակաց զգացողութեամբ եւ ֆայր տունչով ու ոգիով: Այս նոր ոգիի գոյաւորման մէջ մեծ էր բաժինը օրուան Տեսչին:

Գրական երեկոյքներ, դասախօսութիւններ եւ մատուցական փորձեր, անխափան

պարբերականներում և թերթերում, Միաբանության ներկայությամբ եւ ուսուցչութիւն եւ աշակերտութեան մասնակցութեամբ: Մատուցական վայելիի նշանակալի պահեր էին անոնք, ուսանողներուն աշով իմացական եւ հոգեկան մտաւարդութեան քողոք պատեհուքիններ:

1944 ին, Կիւրեղ Սրբազանի Պատրիարքինն յետոյ, կ'ընտրուի Լուսարարապետ Ս. Աթոռոյ, իսկ Պատրիարքի եղբորման վախճանէն վերջ, 1949 ին, Տեղապահ երուսաղէմի Պատրիարքութեան: 8 Յունիս 1951 ին, Ս. Էշմիածնայ Մայր Տանարին մէջ կ'ընտրուի Ն. պիսկոպոսական ձեռնադրութիւն, իբրեւ օժակից ունենալով Նորին Ս. Օծուքին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. ր, Սուրեն եւ Նորայր վարդապետներ եւ Սահակ Ծ. Վրդ. Տէր Յովնանէսեան: Այս զոյգ պատշոններ կը վարէր մինչեւ 1956 ի վերջաւորութեան, երբ իր բացակայութեանը, Տիրան Սրբազանի եւ իրեններու կողմէ բռնագրաւման կ'ենթարկուի Մուսաղիմի Հայոց Պատրիարքութեան, ապօրէն ժողովներով եւ որոշումներով կը պատշոնաւորուի օրուան Տեղապահ, Եղիշէ Արքեպ. Տէրեքեանը եւ կը վարուի Միաբանութեան: Իսկ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա. կը պատշոն զինքն փիլոնագրութեամբ եւ արհմարտան ծիսողութիւն բարձրումով: 1960 Մարտ 26 ին կ'ընտրուի կը վերադառնայ Վանք եւ Միաբանութեան փափաքով կը շրջանայ իր նախկին պատշոններուն եւ կ'ընտրուի Պատրիարք Առաք. Ս. Աթոռոյ: 9 Յունիս 1960 ին, Ն. Ս. Օծուքին Տ. Տ. Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը իրեն կը վերադարձնէ փիլոնը եւ արհմարտան պատշոնը:

Իր Տեղապահութեան եօթը տարիներուն, երբ Պաշտօնի աղիքին իբրեւ հետեւանք Միաբանութիւնն ու ժողովուրդը զրկուած էին իրենց եկամուտի աղբիւրներէն, եւ անգործ ու անհայ կը սպասէին լաւագոյն օրերու խոստումին, Եղիշէ Սրբազանը նուիրակներու առաքմամբ, ստատուի կոչելով եւ դիմումներով պիտի բարձր բոլոր սիրտեր օտար երկիր ազգայ բախտաւոր մեր արեւմտեաններուն եւ ազգային մարմիններուն, անոնց բոլորին օժտակալութիւնը խնդրելու այս դարաւոր Հաստատութեան եւ անոր պարտաւորութեան ապաւինած աշխատանք մեր ժողովուրդին համար: Եւ ճշմարիտ ի գործ դրուած ջանքերուն, նախ ազգապարտման Հ. Բ. Ը. Միաբանութեան, յետոյ Ամերիկայի, Նիւ Կասքի, Իրաքի, Լիբանանի եւ այլուր գտնուող մեր հարապատեցող, հայու վայել գրագումներով պիտի դիմաւորեն կարիքը, հանդերձելով անհրաժեշտ բարիքը կարօտեալներուն:

1932—1956, Բանջորս տարիներու ժամանակ, Եղիշէ Արքեպ. Տէրեքեանը, վերոյիշեալ զլիաւոր պատշոններէն եւ տարած գործերէն զատ, եղած է տարիներով անդամ Պան. Տնօրէն Ժողովոյ եւ Բանի մը ժողովներով, Ամենապետ Միաբ. Ընդհ. Ժողովոյ: Ժառանգ. Վարժարանի եւ Ընթացողութեան Տեսչութեան ժողովին եւ անկէ յետոյ, դաստատու եղած է նոյն վարժարանի բարձրագոյն կարգերուն եւ Ընթացողութեան, աւանդելով Հայոց Պատրիարքին, Ընդհ. Եկեղեցւոյ Պատրիարքին, Քարոզչութեան, Ընթացողութեան Աստուածաբանութիւն, Բարոյական Աստուածաբանութիւն, Վարդապետական Աստուածաբանութիւն, Հոգեբանութիւն եւ Իմաստասիրութիւն:

Ժողովուրդ Պատրիարքի մահէն վերջ, 17 տարիներ տարուակ վարած է Ս. Աթոռոյ պատշոնաւորութեան «Սին» ամսագրի խմբագրութեան, յոյսացնելով անոր քերթողական, կրօնական, պատմական եւ իմացական բաժինները, բազմաթիւ յօդուածներով:

Ներկայիս է բանաստեղծական չորս հատորներու՝ «Մագապիւնէն Մեղրամոյս», «Խորհրդանշան Դիւերներ», «Անցողիկ» եւ «Անկողման», ինչպէս նաեւ երեք արձակ հատորներու, — «Հայաստանեայց Եկեղեցին երկէ եւ Այսօր», «Նախկին Հայ Գրականութեան Մեջ» եւ «Էրան Վրայէն» երկասիրութեանց:

Առնցիկ զատ ունի Բանի մը հատորներ լեցնող քերթողական եւ արձակ գրութիւններ, մեծ մասը դրուած վերջին չորս տարիներու ընթացքին, Ամենայն իր պանդխտութեան ժողովին: 8 Յունիս 1960 ին, Միաբ. Ընդհ. Ժողովոյ կողմէն, կ'ընտրուի Պատրիարք երուսաղէմի Առաքելական Ս. Աթոռին: